

analyze current and performing analytical interpretations that become an essential indicator of changes in the nature of musical culture and scientific instrument fixing of new social and aesthetic processes.

The article highlights the features of modern interpretation of choral work in the context of conducting the students' choir at educational course «Choral class and practical work with the chorus,» considering performing tricks and tools that are included in the conductor's interpretative system. The problem of conductor's interpretation incorporates a complex set of thematic aspects, one of which is the disclosure of the artistic integrity of the work in the interpretation process. Therefore, the author analyses characteristics of conductor's interpretation system concerning the processing of a folk song and discovers performing complex tricks and tools aimed at disclosing of the artistic integrity of the music work. This important aspect of the interpretative process as representing of artistic integrity is considered taking into account the vertical dimension (by Moskalenko); that focuses on the relationship of the separate elements of the internal structure of the work.

Key words: conductor's interpretation, choral miniature, manner, method of implementation, dynamic development, agogics.

УДК: 378.147.091.31-051:78

Ольга Мартинюк

Olha Martyniuk

ОСНОВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

BASIC METHODS OF FORMING METHODOLOGICAL COMPETENCE OF A FUTURE TEACHER OF MUSIC IN THE PROCESS OF STUDY OF MUSICAL-THEORETICAL DISCIPLINES

У статті аналізуються основні методи формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики, конкретизуються основні методи та форми методичної компетентності під час вивчення музично-теоретичних дисциплін. Розглядається потенціал музично-теоретичної підготовки, безпосереднє формування знань і навичок студентів, які вони мають використовувати у своїй практиці.

Ключові слова: методична компетентність, вчитель музики, музично-теоретичні дисципліни, професійне становлення, сольфеджіо, гармонія, історія музики, аналіз музичних творів, інтерпретація, музичне сприймання.

Для розвитку мистецької освіти важливим чинником є формування методичної компетентності сучасного вчителя музики. Головною складовою професійної підготовки вчителя музики ВНЗ є цикл музично-теоретичних дисциплін (теорія музики, сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних форм, поліфонія, історія зарубіжної та української музики). Основними дисциплінами музично-теоретичного циклу є теорія музики та сольфеджіо. На заняттях із цих дисциплін здобуваються знання, формуються та удосконалюються спеціальні музичні здібності, практичні вміння, навички, необхідні для здійснення майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про постійну увагу дослідників до проблем підвищення рівня музично-теоретичної підготовки фахівців. Так, проблема наукової організації навчального процесу з акцентом на формуванні системи музично-теоретичних знань, умінь і навичок у студентів-музикантів досліджується в працях Л. Арчажнікової,

Г. Дідич, Г. Падалки та ін. Методичний аспект викладання музично-теоретичних дисциплін досліджували А. Агажанов, А. Алексеев, Б. Алексеев, О. Андреева, Д. Блюм, В. Вахромеев, Г. Виноградов, Т. Виноградова, О. Гладишева, Н. Гуляницька, О. Давидова, М. Калашник, М. Карасева, М. Картавцева, М. Лемішко, Л. Мазель, Л. Маловик, Т. Мюллер, А. Мясоедов, А. Островський, С. Оськіна, Г. Побережна, С. Скребков, Г. Смаглій, Ю. Тюлін, Г. Фрідкін, Ю. Холопов, В. Холопова, В. Цуккерман, Б. Шеломов, С. Шип, Т. Щериця, Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, І. Немикіної, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін. У працях О. Ковальова, Г. Костюка, Є. Мілеряна, Б. Теплової науково обґрунтовано психологічні засади розвитку вмінь, подано їх типологічну характеристику. Ґрунтовно розроблені й впроваджені окремі вузькоспеціальні методики формування музично-теоретичних навичок (К. Станіславська), теоретико-аналітичних умінь (Т. Панасенко), музично-історичних підходів до фахової підготовки (І. Малашевська) студентів. Проте формування методичної компетентності в процесі музично-теоретичної підготовки висвітлено неоднозначно. Тому метою статті є розглянути музично-теоретичну підготовку, яка виступає однією з пріоритетних у становленні майбутнього вчителя музики, а сформованість методичної компетентності дозволяє відкривати нові змістовні аспекти художньої образності музичних структур, тембрально-звукових характеристик.

Центральне місце серед фахових дисциплін, необхідних учителю музики, займає комплекс музично-теоретичних дисциплін, які є фундаментом професійної музичної освіти. Л. Арчажнікова зазначає, що вчитель музики повинен уміти цікаво та захопливо розповідати дітям про музику, її форми та жанри; на високому професійному рівні вести заняття з розучування пісень; кваліфіковано виконувати на інструменті акомпанемент пісень, а також твори, рекомендовані програмою для слухання; давати теоретичні знання в доступній та захоплюючій формі; вести різноманітні види позакласної роботи [1, с. 15].

Професійне становлення майбутнього вчителя музики являє собою нерозривну єдність педагогіки та музичного мистецтва, оскільки передбачає наявність загальних психолого-педагогічних, музично-теоретичних, музично-виконавських знань та навичок. А. Петелін виокремлює два загальні напрями фахової підготовки майбутнього вчителя музики: соціально-педагогічний (морально-політична, загальнокультурна, психолого-педагогічна підготовка) і спеціальний (музично-теоретична, інструментальна, вокальна, диригентсько-хорова, методична підготовка) [10]. Звідси випливає, що необхідною складовою професійної компетентності майбутнього вчителя музики вважається музично-теоретична підготовка.

Учителю музики потрібна виняткова музикознавча компетентність, яка досягається завдяки синтезу різних типів базових знань та умінь, що набуваються в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін. У сучасній професійній музично-педагогічній освіті відбувся розподіл музикознавчих дисциплін на музично-історичні та музично-теоретичні. Кожний із цих напрямів включає сукупність дисциплін спеціального характеру: історичні (історія української, зарубіжної музики, музичний фольклор); музично-теоретичні (сольфеджіо, теорію музики, гармонію, поліфонію, аналіз музичних творів, інструментознавство, аранжування). Цей комплекс дисциплін складає музично-теоретичну підготовку у вищих навчальних закладах.

Основними завданнями в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва є формування й розвиток у студентів певних фахових компетентностей: чути й визначати ладо-функціональний розвиток будь-якого уривку з музичного твору, запам'ятовувати й відтворювати його на фортепіано чи іншому інструменті; чути структуру акорду та його розташування; розуміти й аналізувати будову мелодії; чисто інтонувати мелодію (голосом); відчувати тональність та триматися в ній без допомоги інструмента; відчувати ладовий устрій та зміщення тяжіння; читати ноти з аркуша й транспонувати нотний текст у необхідну тональність; запам'ятовувати й відтворювати голосом певні музичні комплекси. Отже, на аудиторних заняттях із дисципліни «Сольфеджіо» у студентів мистецьких факультетів необхідно формувати методичну компетентність, яка є складовою професійної, що дозволяє ефективно здійснювати музично-теоретичну підготовку школярів.

Формування професійної компетентності здійснюється поетапно, переростає у майстерність і творчість [7]. Зазначимо, що компетентність як вияв майстерності ніколи не може бути механічною, адже це окремі дії, що утворюють продуктивну діяльність, пов'язану з вирішенням нетипових теоретичних і практичних завдань. Набуття знань, умінь, навичок можливе лише в процесі пізнавальної діяльності. Музично-аналітична діяльність має специфічний характер і знаходить застосування в процесі вивчення музично-теоретичних і фахових дисциплін.

Оскільки компетентність є важливим засобом свідомої, цілеспрямованої, творчої праці і показником майстерності студентів, її формування повинно бути у центрі всього навчально-виховного процесу.

Кожне заняття з сольфеджіо базується на таких формах і методах роботи: сольфеджування, спів з аркуша, музичний диктант, слуховий аналіз та творчі завдання.

Основна увага під час сольфеджування приділяється інтонації. Її точність залежить від уміння охопити перспективу мелодії. Правильний, виразний та музично осмислений спів неможливий без попереднього аналізу, який слід проводити на кожному занятті. Для успішного співу з аркуша необхідним є вміння аналізувати музичний текст: визначення форми прикладу; визначення тонального плану, ладових та інтервально-гармонічних особливостей; визначення та аналіз метроритмічної складової вправи; спираючись на проведений аналіз, визначити інтонаційні особливості та правильну організацію дихання.

Завдання для самостійного опрацювання, крім сольфеджування, містять також і спів вивчених напам'ять мелодій у різних тональностях. Це сприяє розвитку ладотонального мислення. Під час співу необхідно дотримуватись зазначених у вправі темпу та динамічних відтінків.

Надзвичайно важливою формою роботи в курсі сольфеджіо є слуховий аналіз. В аналізі на слух найповніше усвідомлюються і визначаються різноманітні елементи музичної мови та зв'язок між ними. Музично-аналітична діяльність у процесі слухового аналізу значною мірою залежить від рівня музичного розвитку студентів і оволодіння самостійним музично-слуховим аналізом, що призводить до позитивних зрушень професійного розвитку майбутнього вчителя музики. Найбільш повною формою аналізу почутого є запис музики – музичний диктант. Слуховий аналіз та диктант – це сформований комплекс знань і навичок, який визначає рівень музично-аналітичних умінь студента. Методика роботи над диктантом передбачає виконання таких видів навчальної роботи: створювати та закріплювати зв'язок почутого й написаного (нотних знаків), тобто умінь почуте перетворити в написане; використовувати диктант як засіб для закріплення та практичного засвоєння знань і навичок, отриманих у курсах теорії музики, а також на заняттях із дисципліни «Сольфеджіо».

Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку творчих здібностей особистості у формуванні професійних умінь, необхідних сучасному вчителю музики, є проблемність. Проблемна ситуація вимагає від особистості активних дій і в такий спосіб забезпечує процес виявлення та формування необхідної методичної компетентності.

Метод вирішення проблемних ситуацій активізує участь студентів в отриманні необхідних фахових знань, а також спонукає до практичного застосування, закріплення та узагальнення отриманих знань при постановці нових проблем. Для реалізації принципів проблемності в практичній діяльності найбільш відповідними є ігрові технології навчання.

Багатогранність музично-теоретичної підготовки виявляє ще одну актуальну проблему – сприймання музики, яка тісно пов'язана з комплексним аналізом музичного твору, тобто з такими дисциплінами, як «Історія музики», «Аналіз музичних творів». В. Медушевський виокремлює дві установки сприйняття музики: аксіологічну (ціннісні орієнтації особистості, досвід спілкування з музикою) та пізнавальну (комплекс знань слухача про використані в творі елементи музичної мови), завдяки яким слухач отримує змогу активно слідкувати за розвитком музичної думки, оцінювати стрункість форми [6]. Є. Назайкінський, досліджуючи механізм музичного сприйняття, наголошує на важливості музично-теоретичних курсів у професійному становленні педагога-музиканта, та уточнює їх основні завдання, які полягають у спрямуванні зазначених дисциплін на розвиток музикальності, удосконалення музичного слуху, глибокого, адекватного композиторському задуму, розуміння стильових і жанрових

особливостей музичного твору, формування умінь виконавської інтерпретації, сприйняття та розуміння творів у детальних елементах музики, окремих інтервалах і ступенях [3, с. 91–99].

Отже, вчені акцентують увагу на обов'язковій обізнаності в музично-теоретичних дисциплінах, у результаті якої формується «музичне сприйняття-мислення», важливий компонент формування професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта, і зауважують, що сприйняття музики є складним теоретичним поняттям, тобто прочитанням музичного тексту у світлі музично-мовних, жанрових, стилістичних і духовно-ціннісних принципів музичної культури. Без глибоких знань у галузі музично-теоретичних дисциплін це прочитання стає вбогим і дилетантським розумінням музики, яке не відповідає авторському задуму композитора [3, с. 142–143].

Вагома частина дослідників зосереджує свою увагу на ще одному важливому виді музично-творчої діяльності – виконавській і словесній інтерпретації, вербалізації змісту музичних творів, аналізі художнього образу, які є важливими ознаками методичної компетентності майбутніх учителів музики. Актуальність проблеми індивідуальної інтерпретації музичних творів підкреслювали видатні музиканти-піаністи Г. Артоболевська, Г. Беклемішев, Ф. Блуменфельд, Г. Коган, К. Михайлов, Б. Міліна, Л. Ніколаєв, В. Пухальський, які стверджують, що суть виконання полягає в розкритті ідейно-образного змісту твору через особисту, власну інтерпретацію авторського тексту [2]. Одним із важливих чинників інтерпретації є уміння аналізувати музичний матеріал. Цей процес означає здійснення цілісного музично-теоретичного та історико-стилістичного аналізу твору, який включає в себе види спеціального аналізу музичної форми. Поряд із виконавською інтерпретацією вчені виокремлюють словесну, яка є важливим чинником успішної роботи вчителя музики. Велику увагу цій проблемі приділяли знані педагоги (Б. Асаф'єв, Н. Гродзенська, Г. Нейгауз, Г. Падалка, О. Ростовський, В. Шацька), які вважали, що словесна трактовка музичної образності повинна бути розрахована на дитяче сприймання. Тракткування музичного твору необхідно насичувати образними порівняннями, урізноманітнювати словесними барвами, обов'язково враховувати особливості сприймання дитячої аудиторії, рівень її підготовки, а це, на думку дослідників, може зробити лише вчитель, який володіє великою художньою культурою та глибокою педагогічною майстерністю [8; 9].

Викладання музично-теоретичних дисциплін у педагогічних ВНЗ, як зауважує С. Шип, значною мірою застаріли за змістом та формами, невиправдано роздрібнені й деталізовані, перевантажені непридатними до використання «ремісницькими» знаннями. У змісті елементарної теорії музики, гармонії, поліфонії, аналізу музичних творів трапляється недоцільне дублювання матеріалу. Водночас, певні теоретичні знання, необхідні вчителю музики (наприклад, з акустики, естетики, психології музики, стилістики, систематики музичних творів тощо), здебільшого залишаються за межами цих курсів [11, с. 9].

Цінність наукових напрацювань видатних педагогів-методистів, що вивчали діяльність учителя музики, А. Алексеєва, Б. Алексеєва, В. Беркова, Д. Блюма, В. Вахромєєва, Н. Гуляницької, О. Давидової, С. Максимова, Т. Мюллера, А. Мясоедова, А. Островського, І. Способіна, Г. Фрідкіна, безперечно, адже, завдяки їхнім працям доведено універсальність, яка полягає в інтегрованому підході діяльності вчителя музики. Вчитель музики – це інструменталіст, вокаліст, хормейстер-виконавець, лектор-просвітник тощо. Музично-теоретична інформованість повинна мати не стільки глибоке, скільки широке охоплення навчального матеріалу та підкріплення цих знань практично-творчими навичками, які знадобляться вчителю музики в процесі майбутньої професійної діяльності.

Отже, викладання музично-теоретичних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах має свою специфіку, яка полягає в універсальності мети та завдань виховання майбутніх учителів музики, в інтенсивному та всебічному розвитку музичних здібностей студентів і визначається своїм професійним спрямуванням, акцентуацією на формування професійно значимих знань, умінь та навичок, необхідних студентам у їхній майбутній професійній діяльності [5]. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики буде більш ефективним, якщо в процесі музично-теоретичної підготовки студентів будуть застосовуватись основні форми й методи роботи як під час аудиторних занять так і під час самостійної роботи. Тому ракурс навчання має охоплювати універсальні за характером та комплексно-синтетичні за структурою методи, засоби та прийоми.

Список використаних джерел

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки / Людмила Григорьевна Арчажникова. – Москва : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве / [ред. И. Голубовская]. – Москва-Ленинград : Музыка. – 1966. – 313 с.
3. Восприятие музыки : [сб. статей / ред.-сост. В.Н. Максимов]. – Москва : Музыка, 1980. – 256 с.
4. Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М.С. Каган. – Москва : Политиздат, 1974. – 328 с.
5. Локарева Ю.В. Професійне становлення майбутнього вчителя музики засобом музично-теоретичних дисциплін / Юлія Валеріанівна Локарева. – Кіровоград : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард». – 2011. – 124 с.
6. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / Вячеслав Вячеславович Медушевский. – Москва : Музыка, 1976. – 253 с.
7. Основы викладання мистецьких дисциплін : Навч. посібник / О.П. Рудницька, Л.М. Ісъянова, О.А. Цвігун, О.П. Кольєва, С.О. Соломаха / Ред. О.П. Рудницька. – Київ, 1998. – 184 с.
8. Падалка Г.М. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя музики / Г.М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти : [зб. наук. праць / ред. О. П. Щолокова та ін.]. – Київ : НПУ, 2000. – Вип. 1. – С. 9-21.
9. Падалка Г.М. Учитель, музыка, діти / Галина Микитична Падалка. – Київ : Музична Україна, 1982. – 144 с.
10. Петелин А.С. Профессионально-личностное становление учителей музыки в многоуровневой системе образования : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Петелин Анатолий Степанович. – Москва., 2007. – 399 с.
11. Шип С.В. Музична форма від звуку до стилю : [навч. посібник] / Сергій Васильович Шип. – Київ : Заповіт, 1998. – 368 с.

The article deals with the basic methods of forming methodical competence of a future music teacher and specifies basic methods and forms of methodical competence while studying music and theoretical disciplines. The author considers the potential of musical and theoretical training, directs the formation of the students' knowledge and skills which they use in their practice. It has been proposed and theoretically grounded the basic methods of formation of methodical competence of a future music teacher, music-oriented theoretical training of different types of music and creativity. We have proven that musical-theoretical training has a significant potential. The study of music and theoretical subjects is a direct creation of the students' knowledge and skills which they use in their practice while learning songs, teaching students the elements of musical notation, solving the tasks of improvisation, transposition of the desired tone, different accompaniment, arrangement tools and choral work with the students' age-appropriate opportunities. The author reveals the specificity of music and theoretical training in accordance with the tasks of professional activity of a music teacher and needs of reforming, enriching the methodological aspect of orientation in complex-synthetic bases, forming skills to transpose the knowledge and skills into practice, the artistic and aesthetic education of students, directing musical and theoretical training in different types of musical creativity and technologizing the process of teacher's musical-theoretical disciplines. It has been defined, educational and development potential of musical-theoretical subjects for professional development of future teachers of music, the versatility (cognitive, practical, creative, projective functions) of musical-theoretical training, its relationship with other types of professional training (instrumental and performing, conduct-choral) and the significance for music teachers' pedagogical activity, which is directed to various types of music and creative activities (performing, vocal and choral, composer, improvisational, creative, lectures and educational, research, etc.).

The way in which the process is organized defines musical and theoretical training of students in this area, as they are treated reflexively to its development which depends largely on their methodical competence.

Key words: *methodical competence, music teacher, music theory courses, professional development, ear training, harmony, music history, music analysis, interpretation, musical perception.*